

BITWA WARSZAWSKA 1920

- GRANICE II RZECZPOSPOLITEJ
- GRANICE OBECNE POLSKI
- TERYTORIUM II RZECZPOSPOLITEJ
- - - LINIA FRONTU POLSKO-BOLSZEWICKIEGO 14 VIII 1920 R.
- ← KIERUNKI OFENSYWY BOLSZEWICKIEJ NA POLSKĘ W 1920 R.

MIEJSCA BITEW, WIDNIEJĄCE NA ODZNACE PAMIĄTKOWEJ 28. PUŁKU STRZELCÓW KANIOWSKICH

- MIASTA POWYŻEJ 150 TYS. MIESZKAŃCÓW
- MIASTA 25-90 TYS. MIESZKAŃCÓW
- MIASTA I MIEJSCOWOŚCI PONIŻEJ 20 TYS. MIESZKAŃCÓW

100. rocznica **BITWY WARSZAWSKIEJ**

28. Pułk Strzelców Kaniowskich w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1921

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Łodzi

Żołnierze 28. Pułku Strzelców Kaniowskich z pierwszym sztandarem pułkowym – Szyrwinty, zima 1919/1920 r. (Zbiory Stowarzyszenia Historycznego „Strzelcy Kaniowscy”).

Grupa oficerów 28. Pułku Strzelców Kaniowskich. Pierwszy z prawej kapelan pułku ks. kpt. Walery Olesiński (autor melodii marsza pułkowego) – Szyrwinty, zima 1919/1920 r. (Zbiory Stowarzyszenia Historycznego „Strzelcy Kaniowscy”).

Porucznik Stefan Pogonowski został pośmiertnie awansowany do stopnia kapitana i odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari. W 1929 r. na jego grobie na Starym Cmentarzu w Łodzi przy ul. Ogrodowej stanął ufundowany przez łodzian pomnik (fot. Paweł Kowalski).

Koszary im. Józefa Piłsudskiego w Łodzi przy ul. Leszno 9. 28. Pułk Strzelców Kaniowskich stacjonował w nich w latach 1921–1939 (Zbiory Stowarzyszenia Historycznego „Strzelcy Kaniowscy”).

Rok 2020 został uchwałą Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z 18 października 2019 r. ustanowiony Rokiem Bitwy Warszawskiej. Zatrzymanie Armii Czerwonej na przedpolach Warszawy i Lwowa, a następnie jej rozgromienie nad Niemnem było jednym z najważniejszych wydarzeń w historii XX w. Bitwa Warszawska była także bitwą o Europę. Po zdobyciu Warszawy łupem bolszewickich żołnierzy miały paść Berlin, Praga, Budapeszt, Wiedeń. Polacy walczyli wtedy „za wolność naszą i waszą”. W tej walce wzięli udział również żołnierze 28. Pułku Strzelców Kaniowskich.

Geneza 28. Pułku Strzelców Kaniowskich

28. Pułk Strzelców Kaniowskich został sformowany latem 1919 r. z połączenia 28. pułku piechoty „Dzieci Łódzkich” i 13. Pułku Strzelców Polskich. 28. pułk piechoty „Dzieci Łódzkich” zaczęto formować w Łodzi 12 listopada 1918 r. Dzięki zgłaszającym się masowo ochotnikom w ciągu kilkunastu dni zorganizowano dwa bataliony, które mimo braków w wyposażeniu i wyszkoleniu już w styczniu 1919 r. wyruszyły na front. II batalion skierowano na Wołyń, a III batalion na Śląsk Cieszyński, gdzie wzięły udział w bitwie z wojskami czechosłowackimi pod Skoczowem (28-30 stycznia 1919 r.). I batalion wraz z dowódcą pułku wyjechał do Małopolski Wschodniej na front ukraiński w czerwcu 1919 r. Przed wyjazdem z Łodzi mieszkańcy wręczyli „Dziociom Łódzkim” ufundowany ze składek sztandar pułkowy.

Natomiast 13. Pułk Strzelców Polskich wchodził w skład sformowanej w październiku 1918 r. przez gen. Lucjana Żeligowskiego na Kubaniu 4. Dywizji Strzelców Polskich. Dywizja została włączona do Armii Polskiej we Francji (Błękitnej Armii) i w grudniu 1918 r. została przerzucona na Ukrainę, gdzie wspierała francusko-grecki korpus ekspedycyjny walczący z bolszewikami i wojskami ukraińskimi. Dywizja broniła przed Ukraińcami portu w Odessie, zaś sam 13. Pułk Strzelców Polskich wyróżnił się w walce z bolszewikami pod Tyraspolem w lutym 1919 r. Na ziemię ojczystą żołnierze 4. DSP przybyli w czerwcu 1919 r. Miesiąc później Naczelny Wódz Józef Piłsudski wydał rozkaz włączenia 4. Dywizji Strzelców Polskich do 10. Dywizji Piechoty. Dowódcą zreorganizowanej 10. DP został gen. Lucjan Żeligowski. Połączenie wchodzących w jej skład 28. pułku piechoty „Dzieci Łódzkich” oraz 13. Pułku Strzelców Polskich nastąpiło w lipcu 1919 r. w Patahiczach pod Stanisławowem. Z końcem sierpnia 1919 r. rozkazem Naczelnego Wodza nadzwo nowosformowanej jednostki uzupełniono zaszczytnym określeniem „Strzelców Kaniowskich”. Symbolizowało ono męstwo żołnierzy II Korpusu Polskiego, którzy 11 maja 1918 r. stoczyli z wojskami niemieckimi bitwę pod Kaniowem. Pierwszym dowódcą 28. PSK został na krótko ppłk. Franciszek Sikorski, który dowodził jednocześnie XIX Brygadą Piechoty złożoną z 28. PSK i 29. PSK. Do końca działań wojennych 28. PSK dowodzili: mjr Stanisław Sobieszcak, mjr Jan Tabaczyński i ppłk. Wiktor Thommée. 28. PSK wzięły udział w walkach z wojskami ukraińskimi, a po zawarciu rozejmu we wrześniu 1919 r. w wojnie polsko-ukraińskiej, został przetransportowany na Wileńszczyznę, gdzie do maja 1920 r. pełnił służbę na linii demarkacyjnej między Polską a Litwą.

28. Pułk Strzelców Kaniowskich w wojnie polsko-bolszewickiej

Za początek wojny polsko-bolszewickiej przyjmuje się datę 14 lutego 1919 r. Tego dnia w rejonie miasteczka Mosty na Białorusi Wojsko Polskie starło się z Armią Czerwoną. Do końca 1919 r. wyparto bolszewików z Wileńszczyzny, Mińszczyzny, Polesia i Podola. W styczniu 1920 r. wznowiono działania wojenne. Wspólna operacja wojskowa polsko-łotewska doprowadziła do wyzwolenia Dyneburga i Łatgalii (część dawnych Inflant Polskich). 25 kwietnia 1920 r. rozpoczęła się operacja kijowska. Armie polskie wsparte przez dywizje ukraińskie zmusiły bolszewików do wycofania się za Dniepr. 7 maja 1920 r. żołnierze polscy i ukraińscy wkroczyli do Kijowa. Był to jednak koniec polskich

sukcesów. Tydzień później, bolszewickie jednostki Frontu Zachodniego zaatakowały pozycje polskie nad Berezyną, a 29 maja 1920 r. ruszyły z kontrofensywą na Ukrainie Front Południowo-Zachodni. Polskie wojska opuściły centralną Ukrainę i w ciężkich bojach cofały się w kierunku Warszawy i Lwowa.

Borejki (Bitwa nad Berezyną 14 maja–16 czerwca 1920 r.)

14 maja 1920 r. wojska Frontu Zachodniego pod dowództwem Michała Tuchaczewskiego uderzyły na polskie pozycje nad Dźwisną i Berezyną. W bitwie nad Berezyną 28. PSK uczestniczył od 22 maja 1920 r. Jak napisał w „Zarysie historii wojennej 28-go pułku strzelców kaniowskich” Wacław Zaborowski „Dzień 22 maja był jednym z najkrwawszych w historii bojowej pułku”. Tego dnia jednostka poniosła duże straty w walkach o Borejki i Głębokie. Od 28 maja 28. PSK toczyły ciężkie walki o miasteczko Koziany, zakończone jego zdobyciem 1 czerwca. 5 czerwca 1920 r. 28. PSK zajęły Szarkowszczyznę i w połowie czerwca 1920 r. osiągnęły rzekę Autę (prawy dopływ Dźwisny).

Autą (Bitwa nad Autą 4–6 lipca 1920 r.)

4 lipca 1920 r. ruszyła kolejna ofensywa Frontu Zachodniego. Wojska bolszewickie zaatakowały 1. Armię gen. Gustawa Żygadłowicza broniącą odcinka frontu rozciągającego się od rzeki Dźwisny po bagna górnej Berezyny. Skoncentrowane uderzenie miało zniszczyć polskie dywizje i otworzyć drogę na Warszawę. 28. PSK zajmowały pozycje nad Autą, na prawym skrzydle 10. DP, a następnie wycofały się nad Mniutę. Wszystkie ataki nieprzyjaciela zostały odparte, ale wobec groźby okrążenia dowódcy Frontu Północno-Wschodniego gen. Stanisław Szeptycki nakazał odwrót w kierunku Niemna. 28. PSK dotarł 11 sierpnia 1920 r. do Jabłonny pod Warszawą. Wyczerpani żołnierze, mający za sobą walki m.in. pod Trokielami, Grodnem i Indurą nie mieli czasu na odpoczynek, gdyż bolszewicy rozpoczęli szturm na Warszawę.

Radzymin (Bitwa Warszawska 13–25 sierpnia 1920 r.)

13 sierpnia 1920 r. rozpoczęła się Bitwa Warszawska. Na przedmościu warszawskim toczyły się zacięte walki o Radzymin. Miasto kilkakrotnie przechodziło z rąk do rąk. Przełom w bitwie nastąpił 15 sierpnia, gdy nad ranem I batalion 28. PSK zaatakował oddziały bolszewickie pod Wólką Radzyminską. Dowodzący batalionem por. Stefan Pogonowski podjął decyzję o rozpoczęciu ataku przed przybyciem głównych sił. Gdy ruszał do walki, został śmiertelnie ranny. Dowódca 10. DP gen. Lucjan Żeligowski tak pisał o znaczeniu tego wydarzenia: „Wedle mego przekonania, w tym miejscu odwróciła się karta wojny, nastąpił przełom psychiczny u nas i u Rosjan. [...] Pogonowski, wiedziony nadzwyczajnym instynktem, rozpoczął zwycięstwo i 10. dywizji i 1. armii na przyczółku warszawskim. Na tym polega wielkie znaczenie jego czynu i w tym chwala jego żołnierskiej śmierci”. Aby uniknąć okrążenia przeciwnik wycofał się z Wólki Radzyminskiej. Radzymin został wyzwolony 15 sierpnia 1920 r. Skuteczna obrona przedmościa warszawskiego ocaliła Warszawę. Decydujące dla polskiego zwycięstwa było kontruderzenie wojsk polskich znad Wieprza (16–20 sierpnia 1920 r.) na tyły bolszewickiego Frontu Zachodniego. Grupa Manewrowa dowodzona przez Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego zmusiła wroga do odwrotu.

Sokół (bitwa pod Sokalem 11–13 września 1920 r.)

Po Bitwie Warszawskiej 28. PSK brał udział w pościgu za wojskami bolszewickimi w kierunku Wyszkowa. Od 11 do 13 września 1920 r. uczestniczył w walkach pod Sokalem. Miesiąc później podpisano zawieszenie broni, a 18 marca 1921 r. w Rydze został zawarty traktat pokojowy kończący wojnę polsko-bolszewicką. Nastąpił czas pokoju, miejscem postoju jednostki stała się Łódź. W mieście pułk stacjonował do wybuchu II wojny światowej, zajmując koszary im. Marszałka Józefa Piłsudskiego przy ul. Leszno 9 (ob. ul. Żeligowskiego).

Odnazka pamiątkowa 28. Pułku Strzelców Kaniowskich

Wzór odznaki pamiątkowej 28. Pułku Strzelców Kaniowskich, której replikę prezentujemy został zatwierdzony rozkazem ministra spraw wojskowych w 1926 r. (Dz. Rozk. MSWojsk. nr 30, poz. 300 z 16 listopada 1926 r.), zaś jej regulamin doprecyzowano trzy lata później (Dz. Rozk. MSWojsk. nr 13, poz. 130 z 23 kwietnia 1929 r.). Regulamin odznaki stanowił, że miała ona „[...] być

widocznym symbolem łączy z pułkiem oficerów i szeregowych, którzy przeszli przez szeregi b. 13 pułku strzelców 4 Dywizji gen. L. Żeligowskiego i b. 28 pp Dzieci Łódzkich oraz 28 psk”.

Odnazka pamiątkowa miała integrować społeczność pułku, do której zaliczano oprócz żołnierzy, również osoby zasłużone dla jednostki. Mogli ją otrzymać oficerowie i szeregowi służący w pułku, ale po uchwale przyjętej jednogłośnie przez walne zgromadzenie korpusu oficerskiego, zatwierdzonej przez dowódcę. Warunkiem otrzymania odznaki było pozostawanie w szeregach pułku co najmniej cztery miesiące na froncie lub rok w batalionie zapasowym w czasie działań wojennych od 1 września 1919 r. do 21 marca 1921 r. Natomiast w czasie pokoju odznaka przysługiwała wyłącznie oficerom i podoficerom zawodowym po dwóch latach służby, zaś oficerom niezawodowym i szeregowym po roku. Ranni w boju i kawalerowie Krzyża Orderu Virtuti Militari i Krzyża Walecznych otrzymywali odznakę automatycznie. Odznaki pamiątkowe noszono na lewej piersi: oficerowie 4 cm poniżej guzika górnej kieszeni kurtki mundurowej, a szeregowi na wysokości trzeciego guzika kurtki mundurowej.

Pod względem kompozycyjnym odznaka oparta jest na motywie krzyża kawalerskiego. Na ramionach krzyża widnieją elementy związane z historią pułku: na lewym ramieniu miniatura odznaki Polskiej Organizacji Wojskowej, na górnym ramieniu herb miasta Łodzi, na prawym ramieniu miniatura odznaki 4. Dywizji Strzelców Polskich i Organizacji Werybunkowo-Agitacyjnej, na dolnym ramieniu nazwy pól bitewnych wojny polsko-bolszewickiej („BOREJKI, AUTA, RADZYMIN, SOKAL”). W centrum krzyża na okrągłej tarczy widnieją cyfry pułkowe otoczone wieńcem laurowym, zaś pole odznaki wypełniają dwa skrzyżowane i zwrócone ku górze miecze. Odznaka występowała w dwóch wariantach: oficerskim – pokryta białą i karminową emalią oraz żołnierskim – jednolicie srebrna.

Żołnierze 28. Pułku Strzelców Kaniowskich w okresie wojny polsko-bolszewickiej. Władysław Kwaśniewski (w środku) wstąpił do pułku w 1918 r. i służył w nim także po wojnie w stopniu sierżanta (Zbiory Stowarzyszenia Historycznego „Strzelcy Kaniowscy”).

Zdjęcie na stronie tytułowej: Żołnierze 28. Pułku Strzelców Kaniowskich w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1919–1920.

Zdjęcia archiwalne prezentowane w tej broszurze pochodzą ze zbiorów Stowarzyszenia Historycznego „Strzelcy Kaniowscy”, które od 2003 r. zajmują się upamiętnianiem historii jednostek wchodzących w skład 10. DP. Siedziba Stowarzyszenia znajduje się w budynku przedwojennych koszar 28. PSK przy ul. Żeligowskiego 7/9 w Łodzi, gdzie prowadzona jest Izba Pamięci. Więcej informacji: facebook.com/kaniowscy

Tekst: Paweł Kowalski, Paulina Szymaniak-Kowalska

Konsultacja historyczna: Artur Ossowski

Opracowanie mapy: Grzegorz Nawrot

Projekt graficzny i skład: Urszula Sroczyńska

Druk: Arsa

Copyright by Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Łodzi, 2020